

ском хозяйстве. Программами предусмотрены сниженные ставки вознаграждения, снижены требования к залоговому обеспечению, большинство услуг предоставляется посредством информационного портала «QOLDAU». Данные меры позволяют сделать финансовые ресурсы государства более доступными и улучшить показатели ведения бизнеса в стране.

Литература

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2019 года «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana
2. Более 477 млрд.тенге на развитие АПК Казахстана направил Холдинг «Казагро» в 2019 год. [Электронный ресурс].– Режим доступа: <https://kazagro.kz/bole-477-mlrd-tenge-na-razvitie-apk-kazahstana-napravil-holding-kazagro-v-2019-godu/>–Дата доступа: 30.03.2020.
3. Годовой отчет за 2018 год НУХ «Казагро». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kazagro.kz/documents/19/3967055/kazagro_RUS.pdf/68578c4e-5c56-4dce-9cee-eb8048cdc496.– Дата доступа: 6.11.2019.
4. Годовой отчет за 2019 год НУХ «Казагро». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kazagro.kz/godovoj-otchet-holdinga-za-2019-god/>
5. Отчет счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета за 2018-2019 год. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents/details/8890?lang=ru> <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents/details/45379?lang=ru> - Дата доступа: 22.07.2020).

УДК 336.051

ҰЙЫМНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Сагынғали И.Б.

магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: indirasagynkali@gmail.com

Нуркенова М.Ж.

PhD докторы, доцент м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті
Нұр Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: n.makpal@mail.ru

Аннотация. Мақалада ұйымның қаржылық жағдайына талдау жүргізудің негізгі кезеңдері қарастырылған. Ұйымның қаржылық жағдайын талдаудың мазмұны анықталды және қаржылық талдау әдістері ашылды.

Түйін сөздер: қаржылық жағдай, қаржылық қызмет, қаржылық талдау.

Зерттеу әдістері. Зерттеу үшін қолданылған негізгі әдістер – бұл бақылау, түсіндіру, салыстыру, жалпылау әдістерін қамтитын сипаттамалық әдіс. Зерттеуде тілдік және ғылыми фактілерді синхронды және диахронды

талдау әдістері де қолданылды. Қойылған міндеттерді шешу салыстырмалы, логикалық және статистикалық талдау шеңберінде жалпы ғылыми зерттеу әдістерін қолдану негізінде, сондай-ақ құрылымы мен динамикасын талдау, ақпаратты графикалық түсіндіру, қаржылық талдау әдістері және т.б. арқылы жүзеге асырылды.

Зерттеудің мақсаты. «Кәсіпорынның қаржылық жағдайы » санатын зерттеу және оны талдау технологияларының мәнін ашу.

Кіріспе. Экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде кәсіпорынның қаржылық жағдайын түсіну мәселесі өте өзекті. Оның қызметінің көп бөлігі кәсіпорынның қаржылық жағдайына байланысты. Сондықтан кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдауға көп көңіл бөлінеді.

Қаржы – бұл белгілі бір ерекшелігі бар ұйым экономикасының ерекше элементі, өйткені кез-келген өндірістік немесе өндірістік емес саланың барлық қатысушылары арасындағы қатынастар ақша-қаржы айналымымен бірге жүреді.

Зерттеу нәтижелері. Қаржылық жағдайды талдау нәтижесі, біздің ойымызша, зерттелген ұйымның қаржылық жағдайы мен қаржылық нәтиже-лерін толық көрсете алатын, қаржылық тәуекелдерді анықтай алатын негіздел-ген ақпарат пен критерийлер жүйесін алу болып табылады.

Қорытынды. Біздің зерттеу жұмысымыз «қаржылық талдау» санатын түсіну өте маңызды, өйткені осы саладағы қолданыстағы тәсілдерді жүйелеу және нақтылау дұрыс теориялық түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл ұйымның қаржылық жағдайы мен қаржылық нәтижелерін бағалауда, содан кейін басқарушылық шешімдер қабылдауда практикалық қызметте көрінеді » деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Ұйымның қаржылық қызметінің негізгі функциясы – топ-менеджерлерді қаржылық жағдайды бағалаудың қажетті нәтижелерімен қамтамасыз ету. Кәсіпорынды басқару, оның қаржылық жағдайын білместен экономикалық шешімдер қабылдау мүмкін емес. Топ менеджерлер үшін олар қабылдаған шешімдердің тиімділігін, экономикалық қызметте пайдаланылатын ресурс-тарды және алынған қаржылық нәтижелерді бағалау маңызды.

«Қаржылық талдау» ұғымына ең сыйымды көзқарас А.Д. Шеремет, Е.В. Негашевпен тұжырымдалған: «Қаржылық талдау — ұйымның қаржылық нәтижелері мен қаржылық жағдайын көрсететін қаржылық көрсеткіштерді талдау» [4].

А.И. Алексеева, Ю.В. Васильев, А.В. Малеева, Л.И. Ушвицкий қаржылық талдаудың негізгі мақсаты ұйымның қаржылық жағдайының объективті және нақты көрінісін, оның пайдасы мен залалдарын, дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысуды, активтер мен пассивтер құрылымындағы өзгерістерді және т.б. көрсететін параметрлердің аз санын алуды білдіреді деп санайды.

Ұйымның қаржылық жағдайын талдау мақсатына жету аналитикалық мәселелердің кең спектрін шешуді талап етеді.

Қаржылық талдаудың негізгі міндеттеріне жатқызуға болады:

- а) қаржылық жағдайды алдын ала (жалпы) талдау;
- б) қаржылық тұрақтылықты талдау;
- в) өтімділік пен төлем қабілеттілігін талдау;
- г) іскерлік және нарықтық белсенділікті талдау;
- д) қаржылық нәтижелер мен рентабельділікті талдау қызметі;
- е) әлеуетті банкроттықты диагностикалау және ұйымның қаржы-лық жағдайын болжау [2].

Қаржылық талдаудың аталған міндеттері қаржылық талдаудың дәйектікезеңдерін орындау процесінде жүзеге асырылады. Біз ұйымның қаржылық жағдайына талдау жүргізудің негізгі кезеңдерін анықтаймыз.

1 кезең. Ұйым қызметінің ерекшелігін ескере отырып, қаржылық жағдайды талдаудың мақсаты мен міндеттерін белгілеу.

2 кезең. Қажетті ақпаратты жинау және дайындау.

3 кезең. Олардың өзара байланысының көрсеткіштер жүйесін анықтау.

4 кезең. Нәтижелерді жалпылау, «әлсіз жақтарды» және резервтерді анықтау;

5 кезең. Ұйым қызметін жетілдіру бойынша тұжырымдарды тұжырымдау және ұсынымдар әзірлеу.

Қаржылық талдауды мынадай критерийлер бойынша жіктеуге болады [2]:

- а) жүзеге асыру уақыты бойынша — болжамды, жедел;
- б) зерделенетін мәселелердің толықтығы бойынша – толық, тақырыптық;
- в) кезеңділік бойынша – мерзімді, бір жолғы, жылдық, тоқсандық;
- г) пайдаланылатын әдістеме бойынша;
- д) талдау субъектілері бойынша — ішкі (бухгалтерлік есептілік деректерімен қатар ұйымның ішкі ақпараттық ресурстары пайдаланылады), сыртқы (сыртқы пайдаланушылар жүргізеді, ақпараттық дереккөз – тек бухгалтерлік есептілік).

Талдау негізіне мыналар кіреді:

- көздері анық болуға және негізделген басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік беретін ақпараттық база;

- қаржылық талдау принциптері, өйткені оны жүзеге асыру ғылыми сипатты, практикалық маңыздылығын, жүйелілігін және жоғары сапалы аналитикалық жұмысты жүргізу үшін қаржылық талдау сәйкес келуі керек басқа талаптарды көрсететін белгілі бір постулаттарға негізделуі керек;

- әдістемелік қолдау, өйткені ұйым қызметінің объективті қаржылық көрінісін беретін индикаторлардың барабар жиынтығын алу үшін ұйым қызметінің ерекшелігін ескеретін ғылыми әдістер мен әдістерді қолдану қажет.

Біздің ойымызша, қаржылық жағдайды талдау мыналарды қамтиды:

- өтімділік пен төлем қабілеттілігін талдау;
- қаржылық тұрақтылық көрсеткіштерін талдау;
- іскерлік белсенділікті талдау;
- қаржылық нәтижелерді талдау;
- қаржылық тәуекелдерді талдау.

Банкроттық тәуекелі жағдайында қаржылық жағдайды негізделген бағалау өте маңызды болады. Бұл бағалаудың негізгі критерийлері – кәсіпорынның өтімділігі мен төлем қабілеттілігі. Экономикалық әдебиеттерде кейде төлем қабілеттілігі мен өтімділік көрсеткіштері анықталады, бірақ біздің ойымызша, бұл терминдер экономикалық категориялар ретінде бірдей емес, бірақ олар өзара байланысты.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайының маңызды көрсеткіштерінің бірі қорлар мен шығындардың меншікті және қарыз алу көздерімен қамтамасыз етілу деңгейін, меншікті және қарыз қаражаты көлемінің арақатынасын сипаттайтын қаржылық тұрақтылық болып табылады. Қаржылық тұрақтылық абсолютті және салыстырмалы көрсеткіштер жүйесі арқылы анықталады [5].

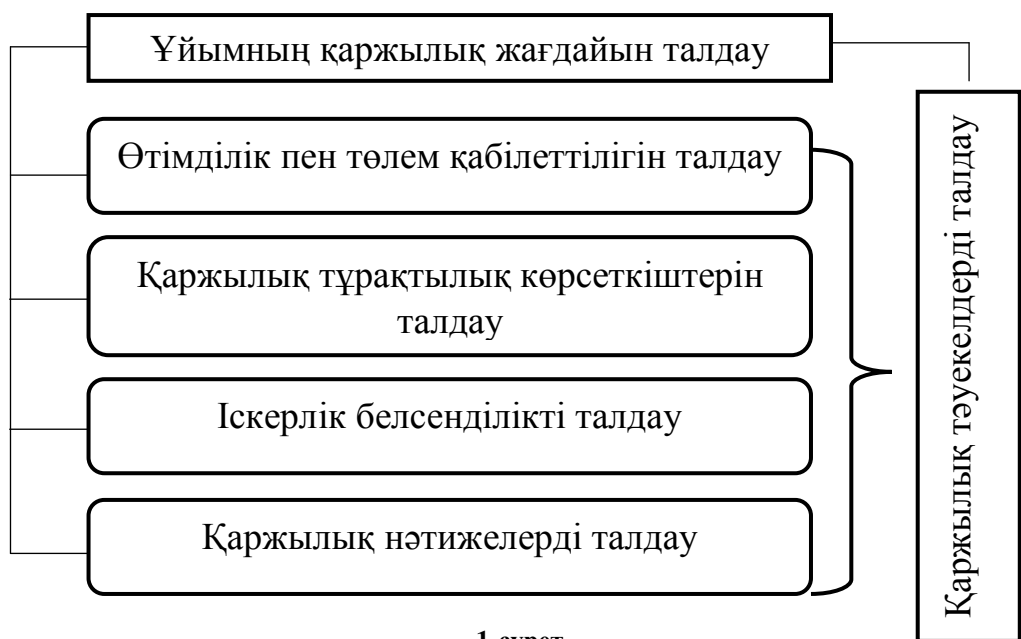
Қаржы ұйымдары, оның өтімділігі мен төлем қабілеттілігі активтерге салынған қаражат айналымының жылдамдығына тікелей байланысты екенін атап өткен жөн. Мұны сапалық және сандық критерийлер арқылы бағаланатын іскерлік белсенділік көрсеткіштерін талдау арқылы бағалауға болады. Бухгалтерлік (қаржылық) есептілік бойынша іскерлік белсенділікті қаржылық талдау шеңберінде абсолюттік көрсеткіштерді — түсімді, пайданы, активтерді және т.б. және салыстырмалы көрсеткіштерді бағалауға болады. Ұйымның қаржылық нәтижелерінің салыстырмалы сипаттамалары шығындардың өтелуін, қызметтің әртүрлі бағыттарының кірістілігін, тұтастай алғанда ұйымның тиімділігін және т.б. сипаттайтын рентабельділік көрсеткіштері болып табылады [5].

Зерттеу көрсеткендей, рентабельділік көрсеткіштерінің көпшілігі зерттеушілер нумераторда әр түрлі пайда түрлерін көрсете отырып есептейді. Біздің ойымызша, ұйымның жұмыс істеу тиімділігінің ең негізделген бағасын салық салынғанға дейінгі пайда негізінде рентабельділікті есептеу арқылы алуға болады. Бір жағынан-пайда көрсеткіші басқа кірістер мен шығыстардың сомасына азайтылғандықтан, екінші жағынан — салықты есепке алумен әлі түзетілмеген, яғни рентабельділікті есептеу кезінде тұтастай алғанда ұйым қызметінің тиімділігіне неғұрлым әділ баға беруге мүмкіндік береді. Біз индикаторларды атаудағы айырмашылықтарды және осы зерттеушілердің әдістемелерінде кірістілік көрсеткіштерінің нормативтік мәндерінің болмауын атап өтеміз.

Қазіргі уақытта ұйымның қаржылық жағдайын Стратегиялық талдау ерекше қызығушылық тудырады, оның нәтижелері ұзақ мерзімді перспективада тиімді даму стратегиясын таңдауға мүмкіндік береді [1; 5].

Қаржылық жағдайды талдау нәтижесі, біздің ойымызша, зерттелген ұйымның қаржылық жағдайы мен қаржылық нәтижелерін толық көрсете алатын, қаржылық тәуекелдерді анықтай алатын негізделген ақпарат пен критерийлер жүйесін алу болып табылады.

Ұйымның қаржылық жағдайын талдау мазмұны схема түрінде ұсынылған (1-сурет).

1-сурет

Ұйымның қаржылық жағдайын талдау үшін белгілі бір құралдар қолданылады. Неғұрлым қарапайым әдіске есепті кезеңнің қаржылық көрсеткіштерін жоспарлы көрсеткіштермен немесе өткен кезеңдегі көрсеткіштермен (базистік) салыстыруды болжайтын салыстыру жатады.

Әр түрлі кезеңдердегі көрсеткіштерді салыстыру кезінде олардың салыстырылуына қол жеткізу керек. Басқаша айтқанда, индикаторларды құрамдас элементтердің біркелкілігін, инфляцияны, бағалау әдістерін және басқаларды ескере отырып қайта есептеу керек. Келесі әдіс – топтастыру, бұл көрсеткіштер және топтастырылған кестелерге азайтылған. Бұл аналитикалық есептеулерді жүргізуге, жеке құбылыстардың даму тенденцияларын және олардың өзара байланысын анықтауға, өзгеріске әкелетін факторлардың әсерін анықтауға мүмкіндік береді. Қаржылық коэффициенттер қаржылық жағдайды талдау құралы ретінде кеңінен қолданылады – кәсіпорынның қаржылық жағдайының салыстырмалы көрсеткіштері, олар кейбір абсолютті қаржылық көрсеткіштердің басқаларына қатынасын білдіреді.

Қаржылық коэффициенттер мыналар үшін қолданылады:

- ұйымның қаржылық жағдайын сандық бағалау;
- белгілі бір кәсіпорынның қаржылық жағдайының көрсеткіштерін басқа ұйымдардың ұқсас көрсеткіштерімен немесе салалық орташа көрсеткіштермен салыстыру;
- қаржылық жағдай көрсеткіштерінің даму серпіні мен үрдістерін анықтау.

Іс жүзінде олар сонымен қатар бухгалтерлік есеп бойынша талдау жүргізеді:

- көлденең талдау,
- тік талдау,
- трендтік талдау,
- қаржылық коэффициенттер әдісі (коэффициенттік талдау),
- салыстырмалы талдау,
- факторлық талдау.

Көлденең талдау әр позицияны алдыңғы кезеңмен салыстырумен сипатталады. Тік талдау қорытынды қаржылық көрсеткіштердің құрылымын анықтаумен, есеп берудің әр позициясының тұтастай нәтижеге әсерін анықтаумен байланысты. Трендтік талдау есептіліктің әрбір позициясын алдыңғы кезеңдермен салыстыру және трендті белгілеу арқылы сипатталады. Трендті анықтаудың арқасында болашақта көрсеткіштердің ықтимал мәндері болжанады, сондықтан перспективалық талдау жүргізіледі. Салыстырмалы көрсеткіштерді талдау (коэффициенттік талдау) – есептің жекелеген позициялары немесе есептіліктің әр түрлі нысандарындағы позициялар арасындағы қатынастар есептеледі, көрсеткіштердің өзара байланысы белгіленеді. Салыстырмалы талдау бөлімшелердің, цехтардың, еншілес ұйымдардың жиынтық көрсеткіштерін ішкі экономикалық талдаумен және бәсекелестердің деректерімен, орташа салалық және орташа жалпы экономикалық көрсеткіштермен салыстырғанда кәсіпорынды шаруашылықаралық талдаумен ұсынылады. Факторлық талдау тікелей және кері болып бөлінеді. Факторлық талдау факторлардың тиімді көрсеткішке әсерін анықтауға бағытталған.

Корреляциялық және регрессивті талдау сияқты математикалық әдістердің көпшілігі аналитикалық әзірлемелер шеңберіне кейінірек кірді.

Экономикалық кибернетика және оңтайлы бағдарламалау әдістері, экономикалық әдістер, операцияларды зерттеу әдістері және шешім теориялары қаржылық талдау аясында тікелей қолданыла алады.

Жоғарыда аталған барлық талдау әдістері формальды талдау әдістеріне жатады. Алайда, бейресми әдістер де бар. Оларға сараптамалық бағалау, сценарий әдісі, морфологиялық талдау жатады. Олар аналитиктің логикалық ойлауына негізделген.

Қазіргі уақытта кез-келген ғылымның әдістері мен әдістерін тек өзіне ғана тән деп бөлу іс жүзінде мүмкін емес. Қаржылық талдауда әртүрлі әдістер мен тәсілдер, соның ішінде математикалық, статистикалық және басқалар қолданылады.

Осылайша, «қаржылық талдау» санатын түсіну өте маңызды, өйткені осы саладағы қолданыстағы тәсілдерді жүйелеу және нақтылау дұрыс теориялық түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл ұйымның қаржылық жағдайы мен қаржылық нәтижелерін бағалауда, содан кейін басқарушылық шешімдер қабылдауда практикалық қызметте көрінеді.

Әдебиеттер:

1. Бердникова Л.Ф., Бердников А.А. Стратегический анализ финансового состояния организации: сущность и методика / Л.Ф. Бердникова, А.А. Бердников// Карельский журнал. 2014. № 3.— С.43–45.

2. Финансовый менеджмент: учеб. пособие / составители А.И. Максимова, М.И. Мохина, О.Г. Наумкова.— Пермь: АНО ВПО «Пермский институт экономики и финансов», 2012.— 130 с.
3. Чуев, И.Н. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учебник для вузов / И.Н. Чуев, Л.Н. Чуева.— М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2011.— 368 с.
4. Шеремет, А.Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев.— 2-е изд., перераб. и доп.— М.: ИНФРА-М, 2011.— 208 с.
5. Бердникова, Л.Ф., Альдебенева С.П. Ключевые показатели финансового анализа бухгалтерской отчетности / Л.Ф. Бердникова, С.П. Альдебенева // Экономика, управление, финансы: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2015 г.).— Пермь: Меркурий, 2015.— 214 с.